

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060302

DOM
2016-02-16
Stockholm

Mål nr
M 2192-16

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Vänersborgs tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2016-02-19 i mål nr M 4693-14, se bilaga A

KLAGANDE OCH MOTPART

Vattenfall Eldistribution AB, 556417-0800

Ombud: MH

KLAGANDE OCH MOTPART

1. OA

2. AS

3. MF

MOTPART

Miljö- och klimatnämnden i Göteborgs Stad

SAKEN

Tillsynsåtgärder avseende högspänningsledning i Delsjöns koloniområde i Göteborgs kommun

Dok.Id 1306044

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 675 50	08-561 675 59	måndag – fredag 09:00-15:00
		E-post: svea.avd6@dom.se www.svea.se		

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Med ändring av mark- och miljödomstolens dom förordnar Mark- och miljööverdomstolen att föreläggandet avseende olägenhet på grund av elektromagnetiska fält från kraftledning i Delsjökolonin (Miljö- och klimatnämndens i Göteborgs kommun beslut 2014-01-16, dnr 01280/13) ska ha följande lydelse:

Vattenfall Eldistribution AB ska göra följande:

- 1. Minska de elektromagnetiska fälten från kraftledningen i Delsjökolonin genom att ersätta befintliga trästolpar nr 53 och 54 med vinkelstolpar i stål, enligt alternativ 1 i "Förstudie avseende magnetfältsreducering i Delsjöns koloniområde", se bilaga 1.*
- 2. Flytta stolpe nr 54 cirka 10 meter söderut enligt förslaget i förstudien.*

Efter samråd kan tillsynsmyndigheten godkänna andra åtgärder än de som anges i punkterna 1 och 2, om åtgärderna medför en reduktion av fältstyrkan motsvarande den som anges i "Förstudie avseende magnetfältsreducering i Delsjöns koloniområde".

Åtgärderna ska vara genomförda senast den 1 januari 2019.

2. Mark- och miljööverdomstolen avslår överklagandena i övrigt.

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Vattenfall Eldistribution AB (Vattenfall) har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska upphäva miljö- och klimatnämndens föreläggande eller, i andra hand, ändra tidpunkten för när åtgärderna enligt föreläggandet ska vara genomförda till tio år efter det att domen har vunnit laga kraft.

OA, AS och MF (OA m.fl.) har, som Mark- och miljööverdomstolen uppfattat deras överklagande, yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska förelägga Vattenfall att flytta kraftledningen eller, i andra hand, gräva ner den.

Vattenfall och OA m.fl. har motsatt sig varandras ändringsyrkanden.

Miljö- och klimatnämnden i Göteborgs Stad har motsatt sig att mark- och miljödomstolens dom ändras.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Vattenfall har anfört detsamma som i mark- och miljödomstolen med i huvudsak följande tillägg och förtydliganden:

Någon praxis som innebär att 0,4 μ T inte bör överskridas för att undvika negativ hälsopåverkan finns inte. Det är en nivå som använts i forskningen som utgångspunkt för vad som kan anses vara en normal nivå under vilken det inte har kunnat påvisas några skillnader beträffande hälsorisker. I städer och andra miljöer med många elektriska installationer är magnetfälten ofta mycket högre än 0,4 μ T. Även om 0,65 μ T överstiger medeltalet för magnetfälten är inte nivån så hög att den inte bör överskridas eller avviker starkt från vad som är normalt i den aktuella miljön. Eftersom det inte är fråga om permanentbostäder och inte heller om nyprojektering av en ledning i stamnätet är värdet om 0,4 μ T som används av Svenska kraftnät inte relevant i detta fall. Vid befintliga ledningar anger Svenska kraftnät istället en nivå över 4 μ T som utgångspunkt för att vidta åtgärder.

Den omfattande vetenskapliga forskningen som bedrivits kring magnetfält och eventuell hälsopåverkan ger inte stöd för bedömningen att en årsmedel exponering om 0,65 μT skulle utgöra en olägenhet för människors hälsa. När det gäller rimlighetsavvägningen har i praxis bland annat uttalats att skillnad ska göras mellan befintliga miljöer och miljöer där verksamheten förändrats samt att åtgärdernas omfattning måste avgöras med utgångspunkt i vad som är tekniskt möjligt och ekonomiskt rimligt. Vid rimlighetsavvägningen måste hänsyn tas till vilka effekter det skulle få om motsvarande krav skulle ställas i varje miljö där magnetfälten uppgår till 0,65 μT eller mer. Att skyddet för elförsörjningen är ett prioriterat samhällsintresse måste också beaktas. Enligt en analys gjord av Svenska kraftnät år 2004 skulle kostnaderna uppgå till drygt 3,2 miljarder kronor om samtliga fastigheter med bostäder med magnetfält över 0,4 μT i närheten av stamnätet skulle lösas in. Med dagens fastighetspriser skulle kostnaderna uppskattningsvis uppgå till 5,9 miljarder kronor. Om motsvarande åtgärder skulle vidtas vid förhöjda magnetfält orsakade av regionnät och lokalnät skulle de samhällsekonomiska kostnaderna sannolikt flerfaldigas eftersom mängden och den sammanlagda längden av dessa nät är betydligt större än stamnätet och eftersom dessa nät är tätortsnära och därför finns nära boendemiljöer.

Vid rimlighetsavvägningen måste hänsyn också tas till att det rör sig om en befintlig miljö som har varit oförändrad sedan ledningen byggdes 1963 och att Vattenfalls verksamhet är tillståndsgiven enligt ellagen och ledningsrättslagen. Tillstånd enligt ellagen meddelades för kraftledningen 1973 vilket innebär att den inledande koncessionsperioden om 40 år löpte ut 2013. Koncessionen gäller därefter tills vidare och kan omprövas av nätmyndigheten. Vid en omprövning enligt ellagen görs en fullständig och allsidig prövning av ledningen och dess påverkan där samtliga berörda intressen vägs in. Att verksamheten är tillståndsgiven enligt ledningsrättslagen innebär att marken är utsatt för ett intrång som belastar och inskränker rådigheten över fastigheten för all framtid. I samband med ledningsrättsupplåtelsen bedöms intrånget och fastighetsägaren kompenseras för de begränsningar och den skada som ledningen medför. Att de kolonistugor som ligger närmast ledningen eventuellt inte kan eller bör utnyttjas på samma sätt som kolonistugor som är belägna på ett längre avstånd från ledningen är alltså ingen omständighet som i sig utgör skäl för att begränsa verksamheten på det sätt som föreläggandet innebär.

De förelagda åtgärderna har också andra konsekvenser för omgivningen som inte analyserats och beaktats. Ett byte av stolpar från trästolpar till betydligt högre – cirka 7,5 meter högre – och kraftigare stålstolpar med stag och omdragning av linorna kommer att innebära en estetisk påverkan. Att en av stolparna flyttas söderut innebär dessutom att ledningen kommer närmare andra kolonistugor.

Eftersom föreläggandet utgör en inskränkning i meddelade myndighetstillstånd (koncession och ledningsrätt) krävs också enligt artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europakonventionen att föreläggandet dels har stöd i lag, dels är proportionerligt. Förutom att omständigheterna i Mark- och miljööverdomstolens dom i mål nr M 4127-10 i flera avseenden skiljer sig från omständigheterna i detta fall är avgörandet också kontroversiellt med två skiljaktiga ledamöter. Det har också i praktiken visat sig mycket komplicerat att följa domen som meddelades 2011. Först 2015 erhöles koncession av Energimarknadsinspektionen för att flytta ledningen. Koncessionen är dock överklagad och det har ännu inte gått att verkställa domen. Med anledning av domen har Energimarknadsinspektionen, på uppdrag av regeringen, presenterat rapporten Koncessionsbesluts exklusivitet gentemot miljöbalken (Ei R2013:15). I rapporten föreslås att en exklusivitetsregel ska införas som innebär att en ledning, som det har meddelats linjekoncession för, inte med stöd av miljöbalken får förbjudas i den sträckning och det utförande som anges i koncessionsbeslutet. Någon lagändring med anledning av detta har dock ännu inte kommit till stånd. Avgörandet i mål M 4127-10 har inneburit en betydande osäkerhet för nätföretagens verksamhet och vad som kan komma att krävas avseende befintliga ledningar.

Det är inte möjligt att utföra de nu förelagda åtgärderna inom ramen för beviljad koncession och ledningsrätt och tidpunkten för fullgörande måste därför i vart fall ändras. Koncessionsprövningar ställer stora krav på utredningar och samråd innan beslut kan fattas och först efter att koncession meddelats kan ett förfarande enligt ledningsrättslagen inledas. En rimlig tid för fullgörande är tio år från det att domen vunnit laga kraft.

Vattenfall har koncession och ledningsrätt för en luftledning i den aktuella sträckningen. Även om en koncession enligt ellagen i och för sig inte hindrar ett

ingripande enligt miljöbalken kan möjligheten att ingripa rimligen inte sträcka sig så långt att tillsynsmyndigheten skulle kunna överta Energimarknadsinspektionens exklusiva befogenhet att fatta beslut om hur en viss ledning ska utformas. OAs m.fl. yrkande om markförläggning ska därför avslås redan på den grunden. När det gäller yrkandet om att flytta två stolpar utanför koloniområdet vidhåller Vattenfall vad som anförts om svårigheter att ta i anspråk kringliggande mark. Det har inte gjorts någon utredning om det överhuvudtaget är möjligt att säkra markrättigheterna för att kunna flytta stolparna på det sätt som yrkats. Det kan därför inte vara möjligt, eller i vart fall inte rimligt, att med stöd av miljöbalken besluta om en sådan åtgärd. Att ledningen skulle orsaka störningar i mobiltelefoni och internet kan inte vitsordas. Även om det skulle vara elledningarna som förorsakar dessa upplevda problem är det inte sådana olägenheter som skyddas enligt miljöbalken.

Anledningen till att mätningar gjorts på ett avstånd av 10 meter från centrum är att det är på detta avstånd som magnetfältsexponeringen är som högst. Detta framgår bland annat av den miljömedicinska utredning som nämnden gav i uppdrag åt Västra Götalandsregionens Miljömedicinska Centrum (VMC) att ta fram under handläggningen av ärendet. Exponeringen är alltså inte högre vid byggnader som ligger på ett närmare avstånd. Det finns inget stöd för att barn inte ska vistas på närmare avstånd än 20 meter från högspänningsledningar. Som VMC:s utredning ger stöd för är det endast ett mycket litet antal personer i området som riskerar att exponeras över 0,4 μT . I en kompletterande utredning den 26 april 2011 kom VMC fram till att ingen av stugorna ligger på ett sådant avstånd från ledningarna att de boende riskerar att exponeras för magnetfält över 0,4 μT sett över ett år. Stolparna och stagen är märkta i överensstämmelse med Elsäkerhetsverkets föreskrifter.

OA m.fl. har anfört detsamma som i mark- och miljödomstolen med i huvudsak följande tillägg:

Någon kostnads kalkyl för nedgrävning av kraftledningen har inte gjorts. Alternativet att gräva ner ledningen är inte mycket dyrare än den föreslagna ombyggnationen enligt alternativ 1. En flytt av stolpe 54 enligt alternativ 1 minskar avståndet mellan ledningen och stugorna i sydvästra hörnet av området men inte avståndet till stugorna

öster om ledningen eller fotbollsplanen. Möjligheten att flytta två stolpar utanför koloniområdet och kostnaderna för det har inte heller utretts tillräckligt. Om stolparna 53 och 54 flyttas till parkeringsplatsen skulle däremot problemet vara löst. Då skulle inga boende drabbas.

Att det kan vara svårt att ta ny mark i anspråk är inte en anledning att inte utreda frågan. Enligt Vattenfalls beräkningar är exponeringen för magnetfält 1,34 μT vid 10 meters avstånd från centrum. Alla stugor i det övre området ligger inom 8-10 meters avstånd från ledningen. Således är exponeringen ännu högre än den som Vattenfall utgått från. Avståndet borde mätas från den ledning som ligger närmast stugorna och inte från centrum.

Fler och fler larmrapporter strömmar in från olika forskningsgrupper. Enligt Folkhälsomyndigheten ska barn inte vistas på närmare avstånd än 20 meter från högspänningsledningar. Vattenfall har nyligen spärrat av lekplatsen i koloniområdet men i 11 stugor sover och leker barn nästan dygnet runt under ledningen. Enligt en miljökonsekvensbeskrivning på uppdrag av Borås elnät i ett ärende om förlängd koncession för en 130 kV högspänningsledning har hänsyn tagits till närhet till människor genom att ledningen delvis grävts ner. Motsvarande hänsyn borde tas i Delsjöns koloniområde. I området vistas människor stadigvarande sex månader per år. Dessutom besöks området ofta av stora mängder turister. Att gräva ner ledningen bör vara förenligt med ledningsrättsupplåtelsen.

De har redan väntat i sex år på att Vattenfall ska vidta åtgärder. Det är helt oacceptabelt att Vattenfall nu kräver ytterligare 10 år för att fullfölja dessa brådskande åtgärder. De är missnöjda med den utredning som VMC utförde 2011. Därutöver saknas information om effektuttag i högspänningsledningen under de senaste åren, 2014-2016. Stora effektuttag är en möjlig förklaring till elstötar och statisk elektricitet i stuga nr 159. Kompletterande mätningar i den stugan har inte utförts trots att de har begärt detta hos VMC och Göteborgs stad.

Nämnden har anfört i huvudsak följande:

Nämnden vidhåller sina tidigare bedömningar både när det gäller riskerna för olägenheter och kostnads- och miljömässigt avvägda åtgärder. Särskild hänsyn borde tas till vad Folkhälsomyndigheten uttalat i sitt remissyttrande till mark- och miljödomstolen, eftersom den har ett särskilt ansvar för vägledning i hälsoskyddsfrågor. Att det inte finns forskning som ger klart stöd för att en årsmedelxponering om 0,65 µT ger mätbara hälsoeffekter är inte detsamma som att en sådan exponering inte kan utgöra en risk för olägenhet för människors hälsa ur miljöbalkens perspektiv.

Vattenfalls kostnadsberäkning för åtgärder i hela landet är inte relevant i detta mål eftersom avvägningar måste göras i varje enskilt ärende. Det är Vattenfalls egna förslag som ligger till grund för föreläggandet och nämnden har förutsatt att bolaget inte har föreslagit åtgärder som man inte har rättsliga eller faktiska möjligheter att utföra.

De åtgärder som föreläggandet omfattar är tillräckliga för att minska exponeringen så att risk för olägenhet inte föreligger. Att flytta kraftledningen utanför området skulle innebära bland annat sådana kostnadsmässiga konsekvenser att en sådan åtgärd inte är rimlig.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Mark- och miljööverdomstolen ska pröva om Vattenfall ska föreläggas att vidta åtgärder för att minska de elektromagnetiska fälten från kraftledningen i Delsjökolonin och, i så fall, vilka åtgärder som bör vidtas. Ytterligare en fråga är hur lång tid Vattenfall ska få på sig för att utföra åtgärden om det utfärdas ett föreläggande.

Den som bedriver en verksamhet ska enligt 2 kap. 3 § miljöbalken utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Försiktighetsmått ska vidtas så snart det finns skäl att anta att en verksamhet kan medföra sådan skada eller olägenhet. Med

olägenhet för människors hälsa avses enligt 9 kap. 3 § miljöbalken en störning som enligt medicinsk eller hygienisk bedömning kan påverka hälsan menligt och som inte är ringa eller helt tillfällig. Kraven på hänsyn i 2 kap. miljöbalken gäller enligt 7 § i samma kapitel i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem.

I förarbetena till miljöbalken (prop. 1997/98:45, del 2, s. 109) anges bl.a. att en störning enligt 9 kap. 3 § miljöbalken kan vara skadlig i antingen fysiskt eller psykiskt hänseende på en människas hälsotillstånd. I enlighet med den praxis som har utvecklats inom hälsoskyddslagens område omfattas även sådana störningar som i första hand påverkar välbefinnandet i inte ringa grad, t.ex. buller, lukt och termiskt inomhusklimat. Bedömningen ska utgå från vad människor i allmänhet anser vara en olägenhet och kan inte baseras enbart på en persons reaktion i det enskilda fallet. Även bedömningen av om en störning ska anses vara ringa är beroende av hur människor i allmänhet uppfattar störningen.

Miljöbalken gäller för verksamheter även om dessa samtidigt är reglerade i andra lagar. Att bestämmelserna i balken är parallellt tillämpliga med annan lag innebär bl.a. att en tillsynsmyndighet kan meddela förelägganden och förbud med stöd av 26 kap. 9 § miljöbalken trots att en verksamhet redan har godtagits i en prövning enligt en annan lag (jfr prop. 1997/98:90 s. 147-152). I ellagen finns inga bestämmelser som inskränker tillämpningen av miljöbalken i detta avseende. Att Vattenfall har meddelats koncession för den aktuella ledningen innebär således inte att miljöbalken inte kan tillämpas fullt ut. Mer ingripande åtgärder än vad som behövs i det enskilda fallet får dock enligt 26 kap. 9 § andra stycket miljöbalken inte tillgripas.

Kolonistugorna i Delsjökolonin har såvitt framkommit en sådan standard att det är möjligt att vistas i dem under sommarhalvåret. Mark- och miljööverdomstolen utgår därför från att stugorna utnyttjas i den omfattningen vid sin fortsatta bedömning. Enligt miljö- och klimatnämndens beslut är magnetsfältsexponeringen som årsmedelvärde cirka 0,65 μT för en person som bor halva året nära ledningen i koloniområdet och halva året i staden. Vattenfall har inte invänt mot den beräkningen.

Av Folkhälsomyndighetens yttrande framgår att kunskapsläget när det gäller risker med kraftfrekventa elektromagnetiska fält är osäkert. Epidemiologiska studier har tidigare visat att risken för barnleukemi vid nivåer under 0,3 – 0,4 μT är i stort sett obefintlig medan det vid nivåer över 0,4 μT finns en viss ökad risk för barnleukemi. I en dom den 26 augusti 2011 i mål M 4127-10, där det var fråga om magnetfält uppgående till 0,5 – 0,8 μT , uttalade Mark- och miljööverdomstolen att resultaten av de epidemiologiska undersökningarna, även med beaktande av den osäkerhet som finns beträffande orsakssambanden, utgjorde skäl att anta att magnetfälten på fastigheten kunde medföra olägenhet för människors hälsa. Domstolen angav vidare att avsaknaden av vetenskaplig bevisning beträffande orsakssambanden vid tillämpning av miljöbalkens försiktighetsprincip inte fritar verksamhetsutövaren från att vidta åtgärder och att den rådande osäkerheten om magnetfältens farlighet således inte ska gå ut över allmänheten utan istället drabba verksamhetsutövaren. Det är verksamhetsutövaren som har bevisbördan för att olägenheter inte behöver befaras.

Det finns inte skäl att i detta fall göra någon annan bedömning än den som redovisats ovan. Därutöver ska även den psykiska oro som ledningen kan ge upphov till beaktas. Mot den bakgrunden är det motiverat att förelägga Vattenfall att vidta åtgärder för att minska de elektromagnetiska fälten från kraftledningen i Delsjökolonin. Mark- och miljööverdomstolen instämmer i mark- och miljödomstolens bedömning att det inte finns skäl att kräva att ledningen flyttas utanför området eller grävs ner. OAs m.fl. överklaganden ska därför avslås.

Genom åtgärderna i föreläggandet beräknas magnetfältsexponeringen som årsmedelvärde för de stugor som nu har en exponering motsvarande 0,65 μT att minska till cirka 0,25 μT . Det är en betydande reducering och förhållandena förbättras för ett antal stugor närmast ledningen. Kostnaderna för de förelagda åtgärderna kan därmed inte anses orimliga i förhållande till nyttan. Det som Vattenfall har framhållit om de samhällsekonomiska kostnaderna och proportionalitetsprincipen ändrar inte den bedömningen. En flytt av stolpe 54 i enlighet med föreläggandet innebär att ledningen kommer närmare andra kolonistugor. Det har emellertid inte framkommit att det skulle leda till en exponering som riskerar att medföra olägenhet för människors hälsa. Det finns således inte skäl att upphäva föreläggandet och Vattenfalls förstahandsyrkande

ska därför avslås. För att inte i onödan begränsa valet av metod för reducering av de elektromagnetiska fälten finner Mark- och miljööverdomstolen att det är lämpligt att tillsynsmyndigheten får möjlighet att godkänna andra åtgärder än de som anges i punkterna 1 och 2 i miljö- och klimatnämndens föreläggande, förutsatt att dessa åtgärder medför en reducering av fältstyrkan som motsvarar den som anges i ”Förstudie avseende magnetfältsreducering i Delsjöns koloniområde”. Mark- och miljödomstolens dom ska därför ändras på så sätt att ett sådant tillägg görs.

Vattenfall har till stöd för sitt andrahandsyrkande åberopat att de förelagda åtgärderna kräver ny koncessions- och ledningsrättsprövning. Det finns inte anledning att ifrågasätta att sådana omprövningar tar tid. Det kan också tänkas att det i en koncessions- eller ledningsrättsprövning kan uppkomma särskilda svårigheter om det i ett föreläggande enligt miljöbalken i detalj är preciserat vilka åtgärder som verksamhetsutövaren ska vidta. Trots dessa omständigheter finns det inte skäl att förlänga tidpunkten för fullgörande av föreläggandet till tio år efter det att domen har vunnit laga kraft. Däremot bör tiden vara något längre än vad mark- och miljödomstolen har bestämt.

Sammantaget innebär Mark- och miljööverdomstolens ställningstaganden alltså att den överklagade domen bara ska ändras på så sätt att tillsynsmyndigheten även kan godkänna andra alternativa reduceringsåtgärder som ger samma resultat och att tidpunkten för fullgörande av miljö- och klimatnämndens föreläggande flyttas fram.

Domen får enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar inte överklagas.

I avgörandet har deltagit hovrättslagmannen Claes-Göran Sundberg, hovrättsråden Ingrid Åhman, referent, och Åsa Marklund Andersson samt tekniska rådet Yvonne Eklund.

Föredragande har varit Lisa Forsberg.

VÄNERSBORGS TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2016-02-19
meddelad i
Vänernsborg

Mål nr M 4693-14

KLAGANDE

1. OA
2. MF
3. AS

KLAGANDE OCH MOTPART

Vattenfall Eldistribution AB, 556417-0800

Ombud: JSW

MOTPART

Miljö- och klimatnämnden i Göteborgs Stad

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länstyrelsens i Västra Götalands län beslut den 10 december 2014 i ärende nr 505-4863-2014 och 505-4856-2014, se bilaga 1

SAKEN

Tillsynsåtgärder avseende högspänningsledning i Delsjöns koloniområde i Göteborgs kommun

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen ändrar tiden för fullgörande av miljö- och klimatnämndens föreläggande till 18 månader efter det att denna dom vunnit laga kraft.

Mark- och miljödomstolen avslår överklagandena i övrigt.

Dok.Id 321186

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 1070 462 28 Vänernsborg	Hamngatan 6	0521-27 02 00 E-post: mmd.vanersborg@dom.se	0521-27 02 30	måndag – fredag 08:00-16:00 -

BAKGRUND

Miljö- och klimatnämnden i Göteborgs kommun beslutade den 16 januari 2014 att förelägga Vattenfall Eldistribution AB att senast den 1 februari 2016

1. Minska de elektromagnetiska fälten från kraftledningen i Delsjökolonin genom att ersätta befintliga trästolpar nr 53 och 54 med vinkelstolpar i stål enligt alternativ 1 i ”förstudie avseende magnetfältsreducering i Delsjöns koloniområde”.
2. Flytta stolpe nr 54 ca 10 meter söderut enligt förslaget i förstudien.

Nämndens beslut överklagades dels av Vattenfall Eldistribution AB, dels av bland andra AS, OA och MF. Länsstyrelsen i Västra Götalands län beslutade dock den 10 december 2014 att avslå samtliga överklaganden, men ändrade tiden för fullgörande av förelagda åtgärder till den 1 december 2016.

YRKANDEN M.M.

Vattenfall Eldistribution AB har överklagat länsstyrelsens beslut och i första hand yrkat att föreläggandet ska upphävas och i andra hand att tiden för fullgörande av förelagda åtgärder bestäms till den 31 december 2026. Bolaget har som grund för dess yrkande anfört i huvudsak samma omständigheter som inför länsstyrelsens prövning samt tillagt bland annat följande. En flytt av ledningen eller en markförläggning av kablar kräver nytt tillträde till mark över vilken Vattenfall idag inte har rådighet. Dessutom krävs att ny nätkoncession beviljas av Energimarknadsinspektionen samt att ledningsrätten ändras. De administrativa prövningarna kan ta upp till ca 10 år. Vattenfall motsätter sig inte en utredning av flytt utanför området, om kommunen betalar kostnaden för flyttningen samt att nätkoncession och marktillträde beviljas. Någon utredning av alternativet med markförläggning har inte skett. När det gäller förelagda åtgärder är dessa mer ingripande än vad som krävs i detta fall och kostnaderna för åtgärderna står inte i proportion till nyttan av dem. Åtgärderna skulle inte ge någon avsevärd effekt med hänsyn till människors fysiska eller psykiska hälsa. En procentuell minskning måste därvid ställas i relation till om utgångsvärdet i sig utgör en anledning till ombyggnad. Det rör sig om kolonistuge-

ägares oro och inte om sådan olägenhet för människors hälsa som avses i 9 kap. 3 § miljöbalken. Vistelse i kolonistuga bör inte heller kunna likställas med permanent boende. Fyra kolonistugor ligger rent geografiskt inom ca 12 meter från ledningen. De som har kolonistuga allra närmast ledningen måste vara på sin kolonilott 24 timmar om dygnet i 6 månader för att redovisat värde om 0,64 μT ska gälla. Försiktighetsprincipen avseende lågfrekventa elektriska och magnetiska fält innebär att åtgärder bör övervägas då fälten starkt avviker från vad som kan anses vara normalt i den aktuella miljön. Enligt Strålsäkerhetsmyndigheten är årsmedelvärden över 2 μT att anse som kraftigt förhöjda – vilket är tre gånger högre årsmedelvärde än vad som är aktuellt vid ett fåtal kolonistugor i Delsjön – medan årsmedelvärden upp till 0,2 μT har bedömts som normala för boendemiljö. Studier visar att det för magnetfältsnivåer under 0,4 μT inte hittats något samband mellan kraftledningar och barnleukemi medan det för nivåer över 0,4 μT kan finnas en dubblad risk. Sambandet kan dock bero på något som inte har med magnetfält att göra. Svenska Kraftnät har för byggnation av nya stamnätsledningar en målsättning att försöka begränsa magnetfälten i närliggande bostäder så att de boende inte utsätts för högre magnetfält än 0,4 μT ; detta gäller således inte befintliga ledningar. Vattenfall anser inte att det är någon miljömässigt dålig miljö i närheten av ledningen i Delsjön. Kommunen har dessutom – utan att höra Vattenfall – beviljat bygglov för tillbyggnader på kolonistugor och bidrar således starkt till att kolonilotterna gör intrång i upplåten ledningsrätt. Vattenfall har med stöd av 7 § ELSÄK-FS 2008:1 anmodat Göteborgs Stad, såsom markägare, att ombesörja borttagande av lekplatsen under ledningen. Enligt föreskriften krävs det ett betryggande avstånd om 20 meter mellan aktuell typ av ledning och lekplatser.

AS, OA och **MF** har yrkat att kraft- ledningen i första hand ska flyttas och i andra hand grävas ner. De har som grund för sina yrkanden anfört i huvudsak samma omständigheter som inför länsstyrelsens prövning samt tillagt bland annat följande. Förutom de elektromagnetiska fälten ska hänsyn även tas till ledningens, stolparnas och stagens farlighet. Vad gäller stolparna finns misstanke om läckage av kreosot nära odlingslotterna. Elektro- magnetisk strålning leder till RNA-skada och ökad risk för tumörbildning i kroppen.

Miljö- och klimatnämnden har vidhållit sitt beslut.

Strålsäkerhetsmyndigheten har i infordrat yttrande anfört bland annat följande. Det finns inga bindande gränsvärden för magnetfält från kraftledningar utan det som anges är referensvärden. Om man håller sig under referensvärdena, undviker man säkerställda hälsorisker. För 50 Hz magnetfält (magnetfält från kraftledningar) är referensvärdet 100 μT . Det finns ett samband mellan barn som bor nära kraftledningar och ökad risk för leukemi. Epidemiologiska studier antyder att det kan vara magnetfält som ligger bakom riskökningen, men det saknas stöd från cell- och djurstudier och även förklaringsmodellen kring den biologiska mekanismen saknas. Underlaget är trots mångårig och omfattande forskning därför otillräckligt för att kunna utgöra grund för ett gränsvärde eller riktvärde. Det saknas alltså vetenskapligt stöd för att 0,4 μT skulle vara en gräns för fysisk hälsopåverkan. Svenska myndigheter anser ändå att det är lämpligt att vara försiktig och har därför tagit fram en gemensam försiktighetsprincip för lågfrekventa magnetfält. I den står bland annat:

"Om åtgärder, som generellt minskar exponeringen, kan vidtas till rimliga kostnader och konsekvenser i övrigt bör man sträva efter att reducera fält som avviker starkt från vad som kan anses normalt i den aktuella miljön. När det gäller nya elanläggningar och byggnader bör man redan vid planeringen sträva efter att utforma och placera dessa så att exponeringen begränsas".

I förevarande fall är Strålskyddsmyndighetens bedömning att det inte är hälsomässigt motiverat att reducera magnetfält som är så svaga som 0,65 μT i årsmedelvärde, om det inte kan ske till mycket låga kostnader och konsekvenser i övrigt. I bedömningen har ingen hänsyn tagits till psykisk ohälsa.

Folkhälsomyndigheten har i infordrat yttrande anfört bland annat följande. Kunskapsläget om risker med kraftfrekventa elektromagnetiska fält är osäkert. Det finns därför inget gränsvärde eller riktvärde att förhålla sig till vid planering och placering av kraftledningar som ger upphov till elektromagnetiska fält. Vid nivåer under ca 0,3 μT - 0,4 μT har epidemiologiska studier tidigare visat att risken för barnleukemi är i stort obefintlig men att vid nivåer över 0,4 μT finns en något ökad risk. Vid vilken nivå risken för barnleukemi uppkommer eller ökar är idag mer

oklart, om det är 0,4 μT eller 0,6 μT eller något annat. Som en sammanfattning sägs att dessa nya epidemiologiska data ändå inte ändrar bedömningen att kraftfrekventa elektromagnetiska fält är en möjlig riskfaktor för uppkomst av barnleukemi (SCENIHR, Opinion on Potential health effects of exposure to electromagnetic fields, 2015). Kraftfrekventa fält är sedan tidigare klassade av Världshälsoorganisationen WHO genom IARC som möjligen cancerframkallande i klass 2B.

Man vet således inte vid vilken nivå på de kraftfrekventa elektromagnetiska fälten som risken uppkommer; inte heller vad hos fälten som kan påverka uppkomsten av barnleukemi. Man vet inte om det är medelvärdet av fälten över året som är det viktiga eller om det är frånvaron av enstaka höga toppar av elektromagnetiska fält eller, som här i aktuellt remissmaterial, om högre nivåer av fälten under halva året och lägre under resterande hälft kan ha en påverkan. Man bör därför enligt miljöbalkens försiktighetsprincip resonera som så att nivåerna på kraftfrekventa magnetiska fält bör hållas på en så låg nivå det är möjligt med hänsyn till kostnaden i väntan på att ytterligare kunskap tas fram hur kraftfrekventa elektromagnetiska fält påverkar uppkomsten av barnleukemi. Vid nyproduktion av kraftledningar eller bostäder, skolor och förskolor i närheten av ledningar kan dessa placeras och konstrueras så att de elektromagnetiska fälten hålls mycket låga. Vid klagomål och ombyggnad av kraftledningar i närheten av bostäder, skolor och förskolor bör effekten av ombyggnaden, miljönyttan, mätas mot kostnaden av ombyggnaden enligt skälighetsprincipen i miljöbalken.

Utöver den påverkan som elektromagnetiska fält kan ha på människors fysiska hälsa bör domstolen väga in den oro som människor kan känna över att bo i närheten av kraftledningar som ger upphov till elektromagnetiska fält. Oro, psykiska emissioner, kan vara en olägenhet för människors hälsa enligt miljöbalken. Den oro som man bör ta hänsyn till i detta fall är den typiska oro som människor i Sverige känner inför att bo och vistas i närheten av kraftledningar. Var gränsen är, hur nära kraftledningen personer måste bo för att oron ska innebära en olägenhet för människors hälsa, kan inte Folkhälsomyndigheten svara på.

Enligt Strålsäkerhetsmyndigheten ligger nivåerna i medeltal på ca 0,2 μT i stadsmiljö och lägre i lantlig miljö. De exponeringsnivåer som finns i Delsjöns koloniområde är förhöjda i förhållande till hur det är i den allmänna miljön. Rakt under ledningen ligger de beräknade nivåerna på 2,21 μT , 10 meter bort 1,34 μT samt 20 meter bort 0,55 μT . Det är svårt att svara på hur dessa värden påverkar människors hälsa och risken för uppkomst av barnleukemi när forskningen inte vet eller förstår när och hur risken uppkommer. Enligt Alt. 1 som redovisas i materialet minskas nivåerna på de kraftfrekventa magnetiska fälten med 66 procent rakt under ledningen, med 63 procent tio meter från ledningen och med 53 procent 20 meter från ledningen. Detta innebär en avsevärd reduktion av fälten men om det också innebär en avsevärd reduktion av risk kan man idag inte svara på. Ett annat alternativ som nämns i materialet är att flytta ledningen utanför koloniområdet; då minskas nivåerna av fälten till de nivåer som betraktas som normala. Då bör också den oro de boende kan känna inför ledningen försvinna. Av utredningsmaterialet framgår inte om detta påverkar andra boende i området utanför koloniområdet. I materialet finns också uppgifter om att det finns en lekplats rakt under ledningen där barn vistas. Detta är direkt olämpligt då nivåerna under ledningen är kraftigt förhöjda.

Enligt miljöbalkens försiktighetsprincip bör åtgärder utföras om de ger avsevärd effekt och till en skälig kostnad. I aktuellt ärende skulle en ombyggnad eller flytt av kraftstolparna resultera i en avsevärd minskning av de elektromagnetiska fälten; något som kan minska risken för uppkomst av barnleukemi och den oro som människor kan känna i närheten av kraftledningar. Folkhälsomyndigheten anser därför att det är skäligt att utföra åtgärder för att minska de kraftfrekventa elektromagnetiska fälten i Delsjöns koloniområde.

DOMSKÄL

Delsjöns kolonistugeområde har funnits på platsen sedan 1926 och det har alltsedan starten – Vattenfalls ursprungliga tillstånd för en ledning härrör från början av 1920-talet – funnits en kraftledning över området. Det utfördes en spänningshöjning från 50 kV till 130 kV år 1963. Stugorna är elanslutna och har vatten vid

tomtgräns, som stängs av på hösten och sätts på igen till våren. Detta ger möjlighet till längre vistelser på platsen under ett halvår. Av utredningen i målet framgår att en person som bor nära ledningen (12 meter) halva året och halva året inne i staden utsätts för en exponering – som årsmedelvärde – motsvarande 0,65 μT . Detta överstiger det värde om 0,4 μT som enligt praxis är en nivå som inte bör överskridas om man ska minimera risken för negativ hälsopåverkan på människor och som också tillämpas vid nyetablering av ledningar. Mark- och miljödomstolen instämmer i myndigheternas bedömning att magnetfältsexponeringen utgör en olägenhet i miljöbalkens mening. Det saknas således också anledning att ifrågasätta den oro som kolonistugeägarna känner inför exponeringen vid vistelse i området.

Vattenfall Eldistribution AB har presenterat en utredning avseende magnetfältsreducering. Det där presenterade alternativ 1 innebär en avsevärd reduktion av de kraftfrekventa magnetiska fälten och är även den åtgärd som omfattas av miljö- och klimatnämndens föreläggande. Mark- och miljödomstolen finner att de förelagda åtgärderna är väl lämpade – och nödvändiga – för att reducera exponeringen till acceptabla nivåer i miljöbalkens mening samt att de uppgivna kostnaderna för detta – 1,7 miljoner kronor – är rimliga i förhållande till nyttan med skyddsåtgärderna. Vattenfall Eldistribution AB:s överklagande ska därför avslås.

AS, OA och MF har yrkat att kraft- ledningen antingen ska flyttas helt utanför området eller markförläggas. Mark- och miljödomstolen finner dock att ett föreläggande om att vidta sådana åtgärder skulle gå utöver vad som kan anses rimligt för att minska exponeringen av magnetfält till en nivå understigande vad som är acceptabelt enligt gällande praxis. Ett utförande av de förelagda åtgärderna och den därpå följande reduktionen av exponeringen bör också medföra att den oro kolonistugeägarna känner minskar. ASs, OAs och MFs överklagande ska således också avslås.

Vad gäller tiden för fullgörande av nämndens föreläggande ska den ändras på sätt framgår av domslutet.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (DV 427)

Överklagande senast den 11 mars 2016.

Peter Ardö

Joen Morales

I domstolens avgörande har deltagit chefsrådmannen Peter Ardö, ordförande, och tekniska rådet Joen Morales. Föredragande har varit beredningsjuristen Charlotte Stenberg-Magnusson.